

Рубцова В. В.,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Саліонович Л. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та іноземної мови
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ ІЗ МЕДІАКОМУНІКАЦІЙ

Анотація. У статті розглянуто практичне застосування технологій розвитку навиків критичного мислення в контексті формування професійних компетентностей фахівців із медіакомунікацій на практичних заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: критичне мислення, компетентність, медіакомунікації, технології формування, освітня програма.

Постановка проблеми. Головною метою технологій розвитку критичного мислення є розвиток інтелектуальних здібностей, рефлексивного мислення, когнітивних і метакогнітивних умінь високого рівня. Згадані вміння є надзвичайно важливими для фахівця з медіакомунікацій, оскільки медіасфера оперує великими швидкоплинними інформаційними потоками, й не лише здатність оперувати ними й у них, а й уміння їх формувати є однією з ключових компетентностей медіафахівця, і сформована вона може бути лише завдяки високорозвиненому критичному мисленню.

Дослідження теоретико-методологічних засад компетентнісного підходу загалом і формування професійних компетентностей зокрема розглянуто в роботах таких науковців, як В. Байденко, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустовий, Л. Хоружа та багато інших, оскільки застосування зазначеного підходу вже понад десять років поспіль є не лише європейською, а і світовою інституційно закріпленою тенденцією розвитку освіти [1]. Разом із тим аналіз наукової літератури свідчить, що бракує робіт, які б мали прикладну спрямованість. Крім того, формуванню професійних компетентностей власне медіафахівців присвячені лише поодинокі праці [2].

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити й продемонструвати, як на практиці втілюються технології критичного мислення і якими саме засобами формуються професійні компетенції фахівців із медіакомунікацій на практичних заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення сучасного змісту освіти загалом і вищої зокрема сьогодні є надзвичайно актуальною проблемою. Адже нещодавно прийнятий Закон України «Про вищу освіту» [3] покликаний передусім вивести освіту в нашій державі на новий якісний рівень, що не лише відповідає європейським стандартам і сприяє інтеграції українського освітнього простору в Болонський процес, а

й забезпечить надання конкурентоспроможних освітніх послуг. Останнім часом науково-методичні комісії сектора вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України інтенсивно працюють над розробкою стандартів вищої освіти всіх рівнів згідно з новим переліком галузей знань і спеціальностей [4; 5].

Професійні стандарти є основою для укладання у вищих освітніх програм, що, у свою чергу, створені із залученням компетентнісного підходу й використанням концепції результатів навчання. Зазначений підхід є доцільним з огляду на інтернаціоналізацію освіти, він забезпечує прозорість і зрозумілість кваліфікацій.

Компетентності й результати навчання є складовими освітніх програм, і, незважаючи на близькість цих понять і дискусії щодо їх остаточного визначення, основна їх відмінність полягає в тому, що результати «*формулюються викладачами на рівні освітньої програми, а також на рівні дисципліни, а компетентності набуваються особами, які навчаються*» [6, с. 8].

З огляду на компетентнісний підхід у студії розглянемо методологію його реалізації на практиці на прикладі освітньої магістерської програми спеціальності 061 «Журналістика» спеціалізації 061-01 «Медіакомунікації», впровадженій в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (далі – НТУ «ХПІ»). Зауважимо, що професійні стандарти зазначеної спеціальності наразі знаходяться в стадії розробки, тому користуємось тимчасовою освітньою програмою, розробленою науково-методичною радою НТУ «ХПІ» зі спеціальності 061 «Журналістика».

Розроблена освітня програма містить ключові загальні та професійні компетентності, формування яких є необхідною умовою для комунікації в медіасфері, створення медіаконтенту, поширення інформації та менеджменту медіапроектів, а також для формування в студента наукового світогляду й надання широкого кругозору в соціальній, гуманітарній, фундаментальній і професійній сферах.

Серед найважливіших загальних компетентностей можна виокремити *здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності, здатність до розв'язання складних завдань і проблем, що потребує оновлення й інтеграції знань, зокрема, в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог, здатність до зрозумілого й недвозначного донесення інформації, пояснень і власних обґрунтованих виснов-*

ків фахівців і нефаківців певної галузі. Формування зазначених компетентностей стає можливим лише за умови розвиненої ключової компетентності – критичного мислення.

Основні професійні компетентності включають здатність аналізувати політичні комунікації, використовувати новітні інформаційні ресурси та виявляти інформаційні загрози й дестабілізаційні чинники в сучасному суспільстві, здатність аналізувати теоретичні та емпіричні матеріали з історії й генези медіа, вміння аналізувати комунікативні сервіси мережі Інтернет (зокрема соціальні медіа) у науковій і професійній кар'єрі, розуміння специфіки, функцій і призначення різноманітних текстів і документів, що використовують у медіасфері. Набуваються зазначені компетентності шляхом оволодіння знаннями й уміннями, визначеними в робочих програмах з окремих дисциплін. Розглянемо деякі з них.

У рамках дисципліни «Основи прес-служби» студенти набувають навички готувати інформаційно-аналітичні матеріали для ЗМІ: прес-реліз, інформаційні повідомлення, офіційну заяву; синтезувати знання з різних сфер науково-практичної діяльності з метою підготовки й написання інформаційних і аналітичних матеріалів; користуватися конкретними методиками та методами обробки інформаційних потоків, збору матеріалу й підготовки публікацій; застосувати набуті знання в повсякденній практиці зі збору та обробки інформації про політичні події; визначати роль інформаційних агенцій у системі міжнародних відносин тощо.

У процесі вивчення дисципліни «Основи веб-комунікації» студенти набувають умінь використовувати й аналізувати комунікативні сервіси мережі Інтернет (зокрема соціальних медіа) у науковій і професійній кар'єрі; створювати контент у мережі Інтернет і використовувати його в майбутній професійній і науковій діяльності; аналізувати текстову інформацію в Інтернеті; правильно подавати текстову інформацію в мережі; орієнтуватись у жанровій палітрі Інтернету; аналізувати паралінгвістичні особливості Інтернет-мови.

Дисципліна «Теорія комунікації» розвиває здатність обирати коректну тактику поведінки в основних формах професійного спілкування, отримувати зворотний зв'язок і долати комунікативні бар'єри.

Уважаємо, що на практичних заняттях з іноземної мови не лише можливо, а й необхідно, окрім розвитку іншомовних професійних компетентностей, приділяти увагу розвитку загальних і професійних компетентностей майбутніх журналістів. Аналіз зазначених компетентностей дає змогу зробити певні узагальнення, суттєво звужуючи перелік навичок і вмінь, що мають набути студенти на заняттях з іноземної мови задля до-

сягнення основної мети програми – підготовки компетентного спеціаліста з медіакомунікацій.

Зазначимо, що основою для формування загальних і професійних компетентностей, репрезентованих у згаданій освітній програмі, є формування в майбутніх журналістів критичного мислення, а саме навичок аналітичного та синтетичного мислення, набуття інформаційної компетентності, розвиток пізнавальної самостійності, і доведемо, що ці завдання можуть бути реалізовані засобами дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» паралельно з формуванням таких самих компетентностей на заняттях із професійних навчальних дисциплін.

Розглянемо взаємозв'язок між формуванням ключових компетентностей і відпрацюванням складових частин критичного мислення на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.

1. У процесі формування здатності до зрозумілого й недвозначного донесення інформації, вміння виявляти інформаційні загрози та дестабілізаційні чинники в сучасному суспільстві, аналізувати текстову інформацію в Інтернеті; правильно подавати текстову інформацію в мережі, зокрема, в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог ми повинні активно сприяти побудові інформаційної компетентності як «здатності самостійно шукати, аналізувати, відбирати, обробляти й передавати необхідну інформацію за допомогою усних і письмових комунікативних інформаційних технологій» [7, с. 184], навчати вміння інтерпретувати текст із таких причин.

По-перше, не можна не враховувати того факту, що в сучасному світі медіаджерела так чи інакше відображають точку зору видавця, власника видання, ідеологію політичної партії, громадської організації або навіть державних структур.

По-друге, журналісти здебільшого змушені вбудовуватися в цю систему, перебуваючи в більшій чи меншій залежності від політичних, ідеологічних і культурних умов функціонування медіаструктур, і під час подачі матеріалу можуть використовуватися певні технології з метою надати тій чи іншій події певного ідеологічного спрямування й так вплинути на думку читача. Тому в процесі роботи з медіатекстами вміння інтерпретувати текст, очистити його від ідеологічних нашарувань, виокремлювати адекватну актуальну інформацію стає критичним для майбутнього журналіста. Задля досягнення цієї мети студенти вчать аналізувати та оцінювати текст за допомогою завдань на визначення типології тексту: чи він є фактом, чи думкою, ставлячи питання типу: Is this text fact or opinion? If fact, is it true? If opinion, do I agree? Can this writer be trusted?

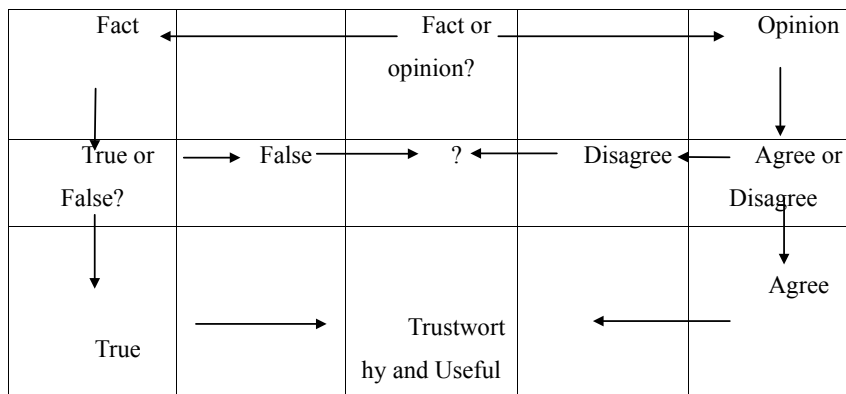

Рис. 1. Алгоритм аналізу медіатексту

Можливе використання певних діаграм, що відображають алгоритм аналізу (див. рис. 1).

Ще одним безперечно корисним засобом формування вміння якісно інтерпретувати текст є робота, пов'язана з факт-чекінгом, доцільно розробляти завдання для самостійної роботи студентів з інформацією за допомогою таких відомих англомовних fact checking сайтів, як <https://www.factcheck.org/>; <http://www.politifact.com/>; <https://www.washingtonpost.com/news/fact-checker/>.

2. Формування здатності аналізувати політичні комунікації, теоретичні та емпіричні матеріали з історії й генези медіа, вміння аналізувати комунікативні сервіси мережі Інтернет, готувати інформаційно-аналітичні матеріали для ЗМІ (прес-релізи, інформаційні повідомлення, офіційні заяви), застосовувати теоретичні та емпіричні методи аналізу для дослідження, аналізу, оцінювання, стану й тенденцій розвитку інформаційного суспільства вимагає використовувати методики та технології, покликани відпрацювати навички критичного мислення. Доцільним вважаємо застосовувати певну модель формування аналітичного мислення, яка складається з послідовних видів діяльності, а саме: фази визначення мети й вибору стратегії для її досягнення; фази ідентифікації, на якій студенти констатують наявність інформації щодо проблеми та існуючі релевантні аргументи; фази оцінювання інших точок зору і прийняття рішення; фази конструювання власної думки; рефлексійної фази, на якій проводиться критичний аналіз та оцінювання в тому числі власної діяльності.

Застосування основних принципів, покладених в основу таксономії освітніх цілей Блума, також є результативним, якщо адаптувати її базову структуру та за її допомогою конструювати питання різних рівнів для відпрацювання аналітико-синтетичних навичок найвищого рівня, а саме критичного мислення.

Розглянемо п'ять основних типів питань, що корелюють із фазами розвитку критичного мислення, за таксономією Блума. Метою уточнювальних питань є отримання імпліцитної інформації, що на перший погляд відсутня в повідомленні; інтерпретаційні питання спрямовані на встановлення причинно-наслідкових зв'язків; творчі питання містять компоненти умовності, припущення, прогнозу; функцією оцінних питань є визначення критеріїв, за якими класифікуються події, явища, факти. Найскладнішими є практичні питання, метою яких є встановлення взаємозв'язку між теорією і практикою, та вихід за рамки когнітивних умінь у сферу метакогнітивного досвіду. Зазначені типи питань вважаємо доцільним широко використовувати, зокрема, на практичних заняттях з іноземної мови з огляду на інформаційні матеріали, з якими працюють студенти.

3. Для формування здатності до розв'язання складних завдань і проблем, що потребує інтеграції знань, умінь синтезувати знання з різних сфер науково-практичної діяльності з метою підготовки та написання інформаційних і аналітичних матеріалів, доцільно використовувати певні стратегії рішення проблем, наприклад, технологію розв'язання проблем Дж. Бремсфорда. Уважаємо, що зазначену методику варто застосовувати в тих випадках, коли під час аналізу ситуації необхідно розширити коло обговорюваних питань, залучити дані суміжних сфер задля оптимального розв'язання проблеми. Вона полягає у виконанні певних послідовних дій, а саме: формулювання проблеми у вигляді конкретного запитання (бажано зі словом «як?»), генерування великої кількості варіантів розв'язання проблеми (бажано не вдаватися до критики на

цьому етапі), відбір трьох основних способів рішення та визначення найкращого способу вирішення цієї проблеми. Варто зазначити, що критичним умінням під час формування аналітико-синтетичного мислення є здатність знаходити й презентувати загальні та специфічні характеристики в процесі порівняння явищ і фактів. Для цього доцільно використовувати метод «загальне-унікальне», що сприяє розвитку навичок критичного мислення на рівні синтезу й рефлексії.

Висновки. Розглянуті технології формування критичного мислення сприяють розвитку пізнавальної самостійності студента, що є складним комплексним навиком, який потребує певної бази – достатнього рівня знань і сукупності необхідних умінь. У процесі формування критичного мислення на першому етапі доцільними вважаємо такі форми роботи, що стимулюють розкриття творчого потенціалу студентів, як установлення фактів, надання їм характеристик, формулювання проблеми, завдання, висування гіпотези тощо; на другому етапі – порівняння, зіставлення і протиставлення фактів, установлення суттєвих внутрішніх зв'язків певного явища й виявлення закономірностей, за якими воно має розвиватися. Зазначений комплексний навик формується та вдосконалюється протягом усього процесу навчання, як наслідок, сприяє оволодінню професійними компетентностями.

Оскільки методологія перевірки рівня володіння професійними компетентностями наразі широко обговорюється, перспективу дослідження вважаємо в репрезентації методологічних засад і їх практичного застосування для комплексної перевірки складових професійних компетентностей на прикладі зазначеної освітньої програми підготовки фахівців із медіакомунікацій.

Література:

1. Рашкевич Ю.М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти : [монографія] / Ю.М. Рашкевич. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.
2. Чемерис І.М. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І.М. Чемерис. – К., 2007. – 20 с.
3. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Перелік галузей знань і спеціальностей [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>.
5. Національна рамка кваліфікацій (НРК) [Електронний ресурс]. – Режим доступ : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
6. Розроблення освітніх програм : [методичні рекомендації] [Електронний ресурс]. – Режим доступ : http://ihed.org.ua/images/biblioteka/rozroblyennya_osv_program_2014_tempus-office.pdf.
7. Сысоев П.В. Развитие информационной компетенции специалистов в области обучения иностранному языку / П.В. Сысоев, М.Н. Евстигнеев // Образование в регионах России: научные основы развития и инноваций : материалы V Всерос. науч.-практ. конф., Екатеринбург, 23–25 нояб. 2009 г. / Учреждение Рос. акад. образования «Урал. отд-ние» ; ГОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т». – Екатеринбург, 2009. – Ч. 3. – С. 184–186.
8. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В.І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 13–26.
9. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 15–24.

Рубцова В. В., Саліонович Л. М. Технологии развития критического мышления как основа формирования профессиональных компетентностей специалистов по медиакоммуникациям

Аннотация. В статье рассматривается практическое применение технологий развития навыков критического мышления в контексте формирования профессиональных компетентностей специалистов по медиакоммуникациям на практических занятиях по иностранному языку для профессиональных целей.

Ключевые слова: критическое мышление, компетентность, медиакоммуникации, технологии формирования, образовательная программа.

Rubtsova V., Salionovich L. Technologies of developing critical thinking as the basis for forming professional competences of media communication specialists

Summary. The article deals with the practical application of technologies aimed at developing critical thinking skills in the context of forming professional competences of media communication specialists in the foreign language for professional purposes classroom.

Key words: critical thinking, competence, media communication, technologies of formation, curriculum.